

GDK: 93

DRUŽBENI MEHANIZMI ZA ZAGOTAVLJANJE KAKOVOSTI DELA V GOZDU IN GOZDARSTVU

Iztok WINKLER*

Izvleček

Na družbeni ravni se lotevamo problema kakovosti dela s postavljanjem pogojev glede usposobljenosti tistih, ki opravljajo dela v gozdovih ter z identifikacijo tistih ključnih opravil, ki odločilno vplivajo na kakovost in z organiziranim trajnim vplivanjem nanje. Med normativne ukrepe za zagotavljanje kakovosti štejemo predvsem sistem zapovedi in prepovedi, zajetih v zakonu o gozdovih, med ekonomske mehanizme pa predvsem različne materialne in nematerialne spodbude za vlaganja v gozdove. Država je določila tudi minimalne pogoje glede usposobljenosti izvajalcev gozdnih del in posebne zahteve glede usposobljenosti strokovnih delavcev v javni gozdarski službi. Prispevek podrobneje analiza posamezne ukrepe za zagotavljanje kakovosti v gozdarstvu in predlaga možne izboljšave za njihovo večjo učinkovitost.

Ključne besede: kakovost, normativni ukrepi, ekonomski ukrepi, učinkovitost ukrepov

SOCIAL MECHANISMS FOR ENSURING WORK QUALITY IN THE FOREST WORK AND IN FORESTRY

Abstract

At the social level the problem of work quality is tackled by setting conditions for qualification of those who carry out forest work, by determining key tasks that exert a vital influence on quality and by organising a permanent influence upon them. The main normative measures for ensuring quality are stipulations of the Forest Act, while different material and non-material incentives for the investment into forests represent the main economic mechanisms. The government prescribes minimal conditions for qualification of forest work contractors and special requirements for qualification of professional workers employed by the public Forest Service. The paper discusses in detail individual measures for ensuring quality in forestry and proposes how their efficiency might be improved.

Key words: quality, normative measures, economic measures, efficiency of measures

* dr., redni profesor, Biotehniška fakulteta, Oddelek za gozdarstvo, 1000 Ljubljana, Večna pot 83, SLO

1 UVOD

Ugotavljanje, spremljanje in usmerjanje kakovosti pri gospodarjenju z gozdovi je zapleteno in zahtevno. Posamezna ravnanja v gozdu in gozdni proizvodnji se drugo z drugim prekrivajo in se slabosti predhodne faze pogosto zakrijejo z naslednjo, hkrati pa so celoviti rezultati kakovosti opravljenega dela praviloma vidni v daljšem časovnem obdobju oziroma s krajšim ali daljšim časovnim zamikom. Zato je tudi tržna valorizacija kakovosti v gozdarstvu praviloma precej zamegljena.

To pa tudi pomeni, da je krog odgovornih za kakovostno delo v gozdu in gozdarstvu zelo velik in vključuje vse ravni strokovnega in izvajalskega dela v gozdarstvu (lastnike gozdov, izvajalce gozdnih del, javno gozdarsko službo) pa tudi državo in njene organe (Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano z gozdarsko inšpekcijo in drugi).

Na družbeni ravni se lotevamo problema kakovosti na dva globalna načina:

- s postavljanjem dovolj zahtevnih pogojev glede usposobljenosti tistih, ki opravljajo dela v gozdovih, pri čemer domnevamo, da bolje usposobljeni praviloma tudi bolj kakovostno opravljajo svoje delo,
- z identifikacijo tistih ključnih opravil, ki odločilno vplivajo na kakovost in z organiziranim trajnim vplivanjem nanje.

Država vpliva neposredno ali posredno na kakovost dela v gozdu in gozdarstvu zlasti z:

- normativnimi in
- ekonomskimi ukrepi.

Med normativne ukrepe za zagotavljanje kakovosti štejemo predvsem sistem zapovedi in prepovedi, zajetih v zakonu o gozdovih in na njegovi podlagi izdanih predpisih. Med ekonomske mehanizme za zagotavljanje kakovosti pa štejemo predvsem različne materialne in nematerialne spodbude za vlaganja v gozdove oziroma ravnanja v gozdu. Država je tudi določila minimalne pogoje glede usposobljenosti izvajalcev gozdnih del in posebne zahteve glede usposobljenosti strokovnih delavcev v javni gozdarski službi.

S temi mehanizmi država vpliva na lastnike gozdove in njihovo ravnanje v gozdu, na izvajalce gozdnih del, na druge uporabnike gozdov in na gozdarsko strokovno službo.

2 TEMELJNI DRUŽBENI MEHANIZMI ZA ZAGOTAVLJANJE KAKOVOSTI DELA V GOZDU IN GOZDARSTVU

Temeljni instrument, ki omogoča učinkovito in strokovno, torej tudi kakovostno gospodarjenje z gozdovi, so nedvomno *načrti za gospodarjenje* in z njimi povezan sistem spremljanja in kontrole gospodarjenja z gozdovi. Predstavljajo temeljno izhodišče za kakovostno strokovno ravnanje v gozdovih za vse, od lastnikov gozdov, preko izvajalcev gozdnih del, do drugih uporabnikov gozdov in gozdarskih strokovnih služb. Naš današnji odnos do gozdnogospodarskega načrtovanja pa žal kaže število nepotrjenih gozdnogospodarskih načrtov enot pa tudi dejstvo, da več kot tri leta po sprejemu zakona o gozdovih še vedno nimamo pravilnika o gozdnogospodarskem načrtovanju.

Z vidika zagotavljanja kakovosti dela v gozdu je treba zlasti poudariti gozdnogospodarske načrte za gozdnogospodarske enote in gozdnogojitvene načrte.

Na lastnike gozdov in kakovost njihovega ravnanja v gozdovih vpliva država najprej s sistemom splošnih zapovedi in prepovedi. Sistem zapovedi in prepovedi temelji na treh temeljnih načelih sodobnega gospodarjenja z gozdovi: sonaravnosti, trajnosti in mnogonamenskosti gozdov.

Med takšne splošne zapovedi s katerimi zagotavljamo med drugim tudi kakovost dela v gozdovih sodijo določila zakona o gozdovih, ki narekujejo čas opravljanja del v gozdovih, obnovo poškodovanih gozdov, ukrepe za varstvo gozdov, način gradnje gozdnih prometnic in podobno.

Med izrazite prepovedi, ki imajo za posledico tudi večjo kakovost dela v gozdu pa sodijo določila, ki prepovedujejo v gozdu vsa dejanja, ki zmanjšujejo rastnost sestoja ali rodovitnost rastišča, stabilnost ali trajnost gozda oziroma ogrožajo njegove funkcije, njegov obstoj ali namen (prvi odstavek 18.člena zakona o gozdovih), prepovedujejo uporabo kemičnih sredstev, prepovedujejo spravilo in prevoz lesa iz gozda v določenem časovnem obdobju in podobna.

Individualni akt s katerim vplivamo tudi na kakovost lastnikovega dela v gozdu sta gozdnogojitveni načrt in skupna izbira gozdnega drevja za posek in na tej podlagi izdana odločba lastniku gozda. Kakovostna izbira drevja za posek je v neposredni zvezi z gozdnogojitvenim načrtom in je osrednji ukrep, s katerim zagotavljamo kakovostno delo v gozdu, v odločbi pa gozdarska služba lastniku daje tudi usmeritve

in pogoje za sečnjo in spravilo lesa kar je spet predvsem v funkciji zagotavljanja kakovosti dela v gozdu.

Ekonomski ukrepi predvsem posredno vplivajo na kakovost dela v gozdu, saj s financiranjem ali sofinanciranjem nekaterih del v gozdovih in strokovnim prevzemom opravljenih del neposredno zagotavljamo tudi kakovostno delo v gozdu. Po zakonu o gozdovih je subvencija za gojitvena in varstvena dela pravica lastnika, ki opravi ta dela. Vendar pa je denarja za subvencije premalo in zato javna gozdarska služba oblikuje program vlaganj v gozdove v obsegu, ki je finančno pokrit. To pa pomeni v zasebnih gozdovih približno tretjino obsega, ki je predviden v gozdnogospodarskih načrtih. Za tako zmanjšan obseg vlaganj tudi izda ustrezne odločbe. Kaj se v kakovostnem smislu dogaja v gozdovih v katerih ni izvedenih potrebnih gojitvenih del, lahko samo ugibamo. Politika subvencioniranja tako torej na nek način, zaradi pomanjkanja denarja, negativno vpliva na kakovost gozdov. Vprašanje je tudi, ali imamo zgrajen strokovno utemeljen način oblikovanja prioritet vlaganj tudi ob skrčenih možnostih za subvencioniranje. Danes pri nas tudi še ne poznamo učinkovitejših ekonomskih ukrepov, ki bi preko nabave in uporabe sodobnih tehnologij del v gozdu, spodbujali tudi večjo kakovost dela. Samo davčne olajšave niso dovolj.

3 DRUŽBENI MEHANIZMI ZA ZAGOTAVLJANJE KAKOVOSTI GOZDARSKE STROKOVNE SLUŽBE

Za večjo kakovost gozdarske strokovne službe mora država s svojimi mehanizmi:

- ustvariti učinkovit sistem strokovnega nadzora opravljenega dela,
- vnaprej postaviti minimalne obvezne pogoje za opravljanje posameznih ključnih del v gozdarstvu.

Država je predpisala minimalne pogoje, ki jih morajo izpolnjevati izvajalci del v gozdovih in terja za izvajalce posameznih gozdnih del izpolnjevanje določenih pogojev.

Poklicni izvajalci del v gozdovih morajo izpolnjevati pogoje glede strokovne usposobljenosti, usposobljenosti za varno delo in morajo imeti tehnično opremo, ki zagotavlja varno delo. Pravilnik o minimalnih pogojih, ki jih morajo izpolnjevati izvajalci del v gozdovih (1994) natančneje razčlenjuje te pogoje. Na ta predpis pravzaprav ne bi smeli imeti ugovorov, če:

- bi veljal za vse izvajalce del v gozdovih,

- če bi ga res izvajali oziroma nadzirali izvajanje.

Že zakon o gozdovih namreč določa, da lahko dela v gozdu opravlja lastnik sam in s svojimi družinskimi člani ter kot medsebojno sosedsko pomoč, sicer pa samo usposobljeni izvajalci. Ali po domače, lastnik in njegovi družinski člani so lahko neusposobljeni za delo v gozdu, drugi izvajalci pa morajo biti. Če vemo, da pretežni del dela v zasebnih gozdovih vendarle opravijo lastniki sami in s svojimi družinskimi člani ali kot medsebojno sosedsko pomoč, je jasno kako učinkovit je z vidika kakovosti izvajanja del v gozdovih ta predpis. Ne smemo pa tudi zanemariti dejstva, da zlasti pri nekaterih socialno-ekonomskih skupinah lastnikov gozdov (npr. na ostarelih in nekmetijskih kmetijah) pomemben del gozdnega dela opravijo tudi sorodniki in najeti delavci, ki največkrat niso posebej usposobljeni za gozdno delo. Če odmislimo razloge, ki so vodili zakonodajalca k taki zakonski opredelitvi pogojev izvajanja dela v gozdovih, moramo videti predvsem, kaj lahko storimo v praksi, da nastalo slabost ublažimo ali presežemo. V prvi vrsti je naloga javne gozdarske službe organizirati izobraževanje lastnikov gozdov tudi za izvajanje del v gozdovih ter močno okrepiti svetovalno delo na tem področju. Bolj sporno je določilo o izvajanju del v okviru medsebojne sosedske pomoči. Določilo o tem je predvsem davčne narave (oprostitvev plačila davka) in je s tega vidika nesporno. Sporno pa je, da predpis dopušča tovrstno dejavnost ne glede na usposobljenost.

Vse bolj pereča pa spet postaja usposobljenost poklicnih gozdnih delavcev v gozdarskih izvajalskih družbah. Čeprav z njihovo usposobljenosti še nikoli nismo bili zadovoljni, smo vendarle v slovenskem gozdarstvu uspeli do leta 1990 obrniti trende usposobljenosti v pozitivno smer. Leta 1969 je 67 % gozdnih delavcev imelo manj kot 6 razredov osnovne šole, leta 1990 pa le še 40 %. V istem obdobju se je delež delavcev z manj kot 6 razredi osnovne šole zmanjšal za 60 indeksnih točk. Leta 1990 je imelo 9,4 % delavcev končano poklicno šolo za gozdarje, 28,4 % pa jih je bilo usposobljenih v obeh programih usposabljanja (za gojitelja in sekača). Po letu 1990 pa se razmere spet samo še slabšajo. Gozdarstvo je v teh letih predčasno zapustilo veliko dobrih in usposobljenih delavcev, šolanje novih pa je skoraj povsem zamrlo. Zdi se tudi, da v gozdarskih izvajalskih podjetjih ne najdejo več dovolj časa za strokovno usposabljanje in izpopolnjevanje znanja svojih delavcev. Tako je tudi danes za slovensko gozdarstvo značilna skrajno diferencirana izobrazbena sestava zaposlenih. Na eni strani razmeroma velik delež zaposlenih z višjo in visoko strokovno izobrazbo, na drugi pa delavci v neposredni proizvodnji, pretežno z nedokončano osnovno šolo. Taka sestava ne zagotavlja zadovoljivih sinergetskih učinkov dela različnih profilov in nesmotrno zaposluje višje izobrazbene skupine.

Gozdarstvo je še vedno zaprto za strokovnjake iz drugih področij, ki bi lahko prispevali k kakovosti celotnega dela. Naprotno, zdi se, da vse bolj prevladuje miselost, da gozdarji znamo vse sami in se lahko brez dodatnega znanja lotevamo tudi novih delovnih področij.

Če je pri malih gozdnih posestnikih, ki se v gozdno proizvodnjo vključujejo le občasno,

še razumljivo, da jim edino strokovno pomoč nudi javna gozdarska služba pa je povsem nesprejemljivo, da ja tako tudi pri velikih gozdnih posestnikih z veliko vsakoletno proizvodnjo. Zakaj njim prepuščamo, da so v strokovnih zadevah pri pridobivanju lesa povsem samostojni in brez resnega strokovnega nadzora. Ali ne bi kazalo tudi pri nas za take lastnike predpisati, da morajo imeti svojo strokovno službo, tako kot npr. v Avstriji, kjer mora imeti lastnik gozda nad 500 ha angažiranega vsaj gozdarskega tehnika, nad 1800 ha pa diplomiranega inženirja (čl.113 avstrijskega zakona o gozdovih).

Država je tudi predpisala nekatere pogoje glede usposobljenosti strokovnih delavcev v javni gozdarski službi. Določila o tem so v prvi vrsti administrativne narave, saj predpisujejo bolj ali manj pavšalno le spodnjo stopnjo strokovne izobrazbe in delovnih izkušenj (visoka strokovna izobrazba in tri ali pet let delovnih izkušenj). Ne zahteva pa npr. posebnih znanj za opravljanje nekaterih strokovnih del, npr. za gozdnogospodarsko načrtovanje. Najbolj zahtevno je določilo, da mora imeti revirni gozdar vsaj višješolsko strokovno izobrazbo, kar bo nesporno prispevalo tudi k povečanju njihovega znanja in kakovosti njihovega dela. Prva generacija izrednih študentov, ki si mora pridobiti višješolsko izobrazbo, že zaključuje študij in zagotavljajo, da jim je bil koristen.

Določila o zahtevani podiplomski izobrazbi za mesta nekaterih vodij oddelkov na centralni enoti zavoda pa so ohlapna, saj ne definirajo kakšno podiplomsko znanje si mora delavec pridobiti. Nobenih posebnih določil o usposobljenosti tudi ni npr. za vodje območnih enot Zavoda za gozdove, ki so ključni za uspešno usmerjanje, vodenje in usklajevanje dela javne gozdarske službe.

Strokovni nadzor opravljenega dela v gozdovih je danes gotovo ena izmed najšibkejših točk gozdarstva in njegovih strokovnih služb. Ta šepa v neposredni proizvodnji, še bolj pa pri strokovnem delu na višjih ravneh.

Osrednja institucija, zadolžena za nadzor na kakovostjo dela v gozdovih, je gotovo gozdarska inšpekcija. Toda, tudi strokovno okrepljena in s strokovno mnogo bolj usposobljenimi delavci vsega nadzora ne more opraviti (primerjaj VOMER 1996).

Pomembno vlogo pri nadzoru kakovosti dela lastnikov gozdov in izvajalcev gozdnih del pa lahko opravi javna gozdarska služba, organizirana v Zavodu za gozdove Slovenije. Ta mora pregledati po končani sečnji in spravilu vsa delovišča in ugotoviti ali so urejena v skladu s predpisom. Raziskave tega vprašanja na nekaterih območjih Slovenije kažejo, da z urejenost delovišč po sečnji in spravilu vendarle ni vse v redu in da je tudi kontrola tega pomanjkljiva (primerjaj KOVAČ 1996). Gojitvena in varstvena dela, ki so financirana ali sofinancirana iz proračuna republike Slovenije pa mora gozdarska služba tudi prevzeti. Prevzem pa ne sme biti samo količinski, ampak tudi kakovostni.

Formalno je zagotovljen tudi nadzor dela javne gozdarske službe, ki ga opravlja Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano. Vsebinsko tega nadzora bi morala določati pravila stroke, ki so tudi edina in ključna za presojo, če posamezni izvajalec strokovno korektno izvaja javno službo (TRPIN 1995). Vendar pa ga v praksi ni, razen kolikor ima javna gozdarska služba zgrajen lasten sistem nadzora kakovosti opravljenega dela. Tak interni nadzor je lahko učinkovit, če ni zgolj formalne ali administrativne, ampak predvsem strokovne. To pa predpostavlja, da je vsak strokovnjak na višji stopnji javne gozdarske službe tudi strokovno bolj usposobljen.

4 MOŽNE IZBOLJŠAVE IN UKREPI ZA VEČJO UČINKOVITOST DRUŽBENIH MEHANIZMOV ZA ZAGOTAVLJANJE KAKOVOSTI DELA V GOZDU IN GOZDARSTVU

Z zakonom o gozdovih in na njegovi podlagi izdanimi predpisi, organiziranostjo javne gozdarske službe in z drugimi državnimi ukrepi na področju gozdarstva imamo pravzaprav kar solidne okvire , ki bi lahko omogočali kakovostno delo v gozdovih. Nekatere kriterije za opravljanje gozdarskih del bi morali celo še bolj zaostri. Problem pa ostaja *neučinkovito spremljanje in nadzor izvajanja sprejetih ukrepov praksi*.

Ostrejše zahteve bi morale veljati zlasti za vodilna strokovna delovna mesta v gozdarski javni službi. Vodilni delavec, ki sam ni ustrezno usposobljen in ne skrbi za dopolnjevanje lastnega znanja pogosto podcenjuje ali zanemari strokovnost pri delu

in ne motivira svojih sodelavcev k izobraževanju. Kazalo bi uveljaviti tki. izobraževalno kartico za vse zaposlene v javni gozdarski službi v katero bi vpisovali vse opravljene oblike dopolnilnega izobraževanja in jih postavili kot obvezne. Tistega, ki pri tem zaostaja pa prijazno prositi naj si najde delo drugje. Pri graditvi sistema permanentnega izobraževanja v javni gozdarski službu bi lahko s pridom uporabili tudi izobraževalne izkušnje kmetijske svetovalne službe.

Podobno velja tudi za delavce v neposredni proizvodnji in za lastnike gozdov. Njihovo izobraževanje in usposabljanje mora biti naloga profesionalnih izobraževalnih zavodov. Javna gozdarska služba se mora v to vključiti predvsem kot organizator in mobilizator.

Lastnike gozdov bodo k bolj kakovstnemu delu v gozdovih spodbudili zlasti tudi ekonomski ukrepi: zadostne subvencije za vsa potrebna gojitvena in varstvena dela v gozdovih, prispevki k stroškom izobraževanja in podobni.

5 SKLEPNA MISEL

Slovensko gozdarstvo lahko gradi svoj kakovostni razvoj predvsem s kakovostnimi kadri. Zato je čas, da prenehamo s prestižnimi brezplodnimi razpravami o večji pomembnosti ene ali druge gozdarske institucije in se osredotočimo na ustvarjalna razmišljanja o vsebini in kakovosti vsakodnevnega dela v gozdu in stroki.

6 SUMMARY

It is a complicated and demanding task to determine, monitor and exert influence on the quality of forest management. Individual operations in the forest and forest production are interlinked and thus shortcomings of one phase are often covered up by another phase, while results of the quality of all the work performed are apparent over a longer period of time. Therefore, the marketing evaluation of forest work quality is as a rule rather blurred.

There are a number of those responsible for work quality in the forest and in forestry, including all levels of professional and operational forest work in forestry, from forest owners, forest work contractors and the public Forest Service to the government and organs of government, along with the forestry inspection service.

The government exerts a direct and indirect influence on work quality in the forest and in forestry using normative and economic measures. The former are included in the Forest Act and in regulations relating to this law, while the latter are represented by a system of economic incentives (subsidies) for investments into forests. But normative measures

Work quality in the forest and forestry is ensured primarily by well qualified forestry workers, from workers in production to professional workers in the Forest Service. Regulations relating to minimal conditions to be satisfied by forest work contractors are adequate, but nobody checks who actually carries out forest work. From the point of view of work quality, it is certainly questionable if a forest owner and members of his family should be allowed to work in their forest regardless their competence for this kind of work. Training of professional forest workers employed by forestry enterprises is also increasingly inadequate.

The Forest Service could take an instrumental role in the supervision of the quality of forest work carried out by forest owners and forest work contractors.

The government has the means to tighten up criteria for the performance of forest work and thereby it could exert an indirect influence on the quality of forest work. What forest owners need most of all is better professional knowledge for forest work. But a better quality of forest work will also be encouraged by economic measures, such as appropriate subsidies for all silvicultural and protective measures and co-financing of the costs of training in forest work.

7 VIRI

- GAŠPERŠIČ, F., 1996. Gozdnogospodarsko načrtovanje v funkciji razvoja in gospodarjenja z gozdovi.- Študijski dnevi Kvaliteta v gozdarstvu. Zbornik gozdarstva in lesarstva 50.
- KOVAČ, S., Urejenost delovišč po sečnji in spravilu v zasebnih in državnih gozdovih.- Študijski dnevi Kvaliteta v gozdarstvu. Zbornik gozdarstva in lesarstva 50.
- TRPIN, G., 1995. Predpisi o državni upravi, vladi in ministrstvih.- Uvodna pojasnila.- Ljubljana, ČZ Uradni list RS, s.7-52.
- URLEB, F., 1990. Analiza stanja strokovnih kadrov v gozdarstvu Slovenije v letu 1990.- Separatna študija. Podlage za nacionalno gozdarsko politiko. Ljubljana, Oddelek za gozdarstvo Biotehniške fakultete, 97 str.
- VOMER, B., 1996. Vloga in učinkovitost gozdarske inšpekcije pri zagotavljanju kakovosti dela v gozdarstvu. Študijski dnevi Kvaliteta v gozdarstvu. Zbornik gozdarstva in lesarstva 50.
- WINKLER, I., 1990. Strokovni kadri v spremenjenih pogojih gospodarjenja z gozdovi.- GozdV 48, 7-8, s.355- 362.
- Program razvoja gozdov. - Ur.l. RS št.143-632/96.
- Zakon o gozdovih.- Ur.l. RS št.30-1299/93.
- Odredba o financiranju in sofinanciranju vlaganj v gozdove iz sredstev proračuna RS. - Ur.l. RS št. 58-2065/94, spr. št.19-879/95 in št.22-1235/96
- Pravilnik o izvajanju sečnje, ravnanju s sečnimi ostanki, spravilu in zlaganju gozdnih lesnih sortimentov.- Ur.l. RS št.55-198/94
- Pravilnik o minimalnih pogojih, ki jih morajo izpolnjevati izvajalci gozdnih del.- Ur.l. RS št.35-1398/96.
- Sklep o organizaciji in začetku dela Zavoda za gozdove Slovenije.- Ur.l. RS št.72-2648/93, popr.št.3/94 in št. 43-171/94
- Pravilnik o pogojih, ki jih morajo izpolnjevati zaposleni v Zavodu za gozdove Slovenije. - Ur.l. RS št.5-237/94 in št.55-1,988/94.
- Bundesforstgesetz 1975, Wien 1975.